

KIRAAT AÇISINDAN ABDEST AYETİ

Remzi KAYA*

ÖZET

Temizlik İslâm dininin temelidir. Bu temizliğin aktiviteye geçişi abdestle başlamaktadır. Abdestin farziyeti Kur'ân ve sünnetle sabittir. Bununla birlikte abdest alınırken yıkanacak uzuvların sırası ve yıkama şekli konularında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar abdest âyetinin yapısında yer alan "ercüleküm" *ارجم* kelimesinin okunuşundan kaynaklanmaktadır. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu âyeti değerlendirdikten sonra Hz. Peygamber'in fiili sünnetini de örnek göstererek abdeste ayakların yıkanması gerektiği üzerinde dururlar. Fakat bazı âlimler ise yıkamanın yerine ayaklara mesh edilmesiyle abdestin olacağı kanaatinde dirler. Bu yazımızla sözkonusu görüşlerin kriteri yapılması hedeflenmektedir.

SUMMARY

The Verse of Ablution From The Point of Reading

The analysis of the verse on ablution from the point of view of reading (Kıraat) and judging. This article argues washing or not washing feet in the vudhu (Ablution).

* Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi, Kur'ân-ı Kerim Öğretim Görevlisi.

KIRAAT AÇISINDAN ABDEST AYETİ

İlâhi dinlerin özü temizliğe dayanmaktadır. Yüce Allah son peygamberine "Ey elbisesine bürünen, kalk ve uyar. Rabbini tekbir et. Elbiseni temizle"¹ buyurarak Kur'ân-ı Kerim'i göndermeye başlamış olması konunun önemini belirtmektedir. Durum böyle olmakla birlikte İslâm tarihi boyunca Müslümanlar arasında usul ve furû meseleleriyle idari ve siyasi konularda ihtilaflar devam edegelmiştir. Bu ihtilafların büyük kısmını basit uygulama farklılıkları oluşturmaktadır. Ancak ciddi boyutlara varanları asırlar geçmesine rağmen, tesirini kaybetmeyenleri de olmuştur. Bu ihtilaflardan ziyade onların yol açtığı neticeler konumuz açısından önemlidir.

Müslümanlar arasında ihtilaflı konulardan birisi de abdest alırken ayakların yıkanması, mesh edilmesi veya çorap üzerine yapılan meshtir. Bu çalışmamızda opçektif kriterlere bağlı kalarak Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber'in tatbikatı ve İslâm alimlerinin abdest ayetini anlayış ve uygulamaları tahlil edilecektir.

A. KUR'ÂN-I KERİM'DE ABDEST

Bilindiği gibi arapçada "vudu" veya "vadu" kelimeleriyle ifade edilen abdest, güzellik ve temizlik anlamlarına gelmektedir². Kur'ân-ı Kerim'de "Gasele" (غَسَلَ) kelimesi ile ifade edilip³, Türkçe'de kullanım şekli Farsça'dan geçtiği belirtilir⁴. Abdestin farz oluşu ve alınış şekli, Kur'ân-ı Kerim nassının yanısıra sünnet ve icma ile de sabittir. Konuyla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de:

- "Ey iman edenler! Namaza kalktığınız vakit yüzünüzü ve dirseklere kadar ellerinizle birlikte kollarınızı ve ayaklarınızı yıkayarak başınızı mesh ediniz..."⁵ buyurularak âyetin devamında gusül ve teyemmümle ilgili hükümlere yer verilmektedir. İslâm âlimleri arasında abdestin farziyeti konusunda görüş ayrılığı bulunmamakla birlikte, uygulamada durum böyle değildir. Bu görüş ayrılığına sebep teşkil eden ifade ayetin yapısında yer alan "ercüleküm" (أَرْجُلَكُمْ) kelimesinin okunuş şekli olmaktadır. Söz konusu kelimenin okunuş şekilleri ve ihtiva ettiği anlamlara geçmeden önce Kur'ân-ı Kerim'de yer alan benzer ifadelerle bir iki örnek verelim.

1 Müdnessir, 74/1-4.

2 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arap I/194.

3 Mâide, 5/6.

4 Devellioğlu, Ferid, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Ankara 1970, s. 4.

5 Maide 5/6.

1- Kelimeler Arasına Fasilanın Girmesi

İslâm gelmeden önce Arapça gramer kaideleri sözlü olarak kullanılmakla beraber daha net hale gelmesi Kur'ân-ı Kerim sayesinde olmuştur. Arapların kullandıkları şiirlerde ve günlük lisanlarında bir takım takdim tehirler, hazifler, atıflar ve birbiri arasına giren fasılalar nasıl kullanılmış ise, Kur'ân-ı Kerim'de de bunları görmek mümkündür. Arap filologları da bunun aksini iddia etmemektedirler⁶. Bu durum arapçanın zenginliğinin yanısıra Kur'ân-ı Kerim'in icazı bakımından da önemi bulunmaktadır. Konuyla ilgili aşağıdaki ayetlere yer verebiliriz. a)

اليوم أحل لكم الطيبات و طعمام الذين أوتوا الكتاب حل لكم. و طعامكم حل لهم. و المحصنات من المؤمنات و المحصنات من الذين أوتوا الكتاب من قبلكم إذا أتيتوهن اجورهن محصنين غير مسافحين و لا متخذين أقدان. و من يكفر بالإيمان فقد حبط عمله و هو في الآخرة من الخاسرين.

- "Bugün size iyi ve temiz şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helal kılındığı gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. İnanan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları -zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir. Kim imanı inkar ederse amelleri boşa gider. O ahirette de kaybedenlerdendir"⁷. Bu ayetteki "el-muhsanâtü" kelimesi yakınındaki "Hillün lehüm" (حل لهم) kelimesine değil, ondan önce yer alan "Hillün leküm" (حل لكم) kelimesiyle ilgili olarak daha önceki "et-Tayyibâtü" (الطيبات) üzerine atfedilmektedir. Dolayısıyla matuf ile matufun aleyh arasına bir fasıla girmiştir⁸.

و لولا كلمة سبقت من ربك لكان لزاما و اجل مسمى) b)

- "Eğer Rabbin tarafından verilmiş bir sözü ve tayin edilmiş bir süre olmasaydı hemen azaba uğrarlardı"⁹ âyetindeki "ecelün müsemmâ" (اجل مسمى) terkihi ile matufun aleyhi olan "kelimetün" (كلمة) arasına "Lekâne lizâmen" (كان لزاما) kelimesinin girdiği görülmektedir¹⁰.

(اني اخاف عليكم عذاب يوم اليم) c)

- "Hakikat ben sizin başınıza bir günün azabının gelip çatmasından endişe ediyorum"¹¹ âyetindeki "elfim" () kelimesi "azebe" kelimesinin sıfatı olduğu

6 Bkz. Uğur, Mucteba, Kur'ân-ı Kerim ve Sünnete Göre Abdestte Ayakların Yıkınması, İslâmî Araştırmalar Der. Ankara 1989, Cilt 3, Sayı 2, s. 20-25.

7 Mâide 5/3.

8 Bkz. Muhammed b. Zencele, Huccetü'l-Kırâat, s. 221.

9 Tâhâ 20/129.

10 Beydâvî, Abdullah b. Amr, Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl, II/64; Zencele, s. 221.

11 Hud 11/26.

halde¹² yanındaki "yevmin" (يوم) kelimesinin harakesiyle okunmuştur.

(مثل الذين كفرُوا بربهم اعمالهم كرمادٍ اشتدت به الريح في يوم عاصف) (

- "Rablerini inkar edenlerin misâli şuna benzer ki onların yaptıkları işler tıpkı fırtınalı bir günde rüzgarın savurduğu kül gibidir"¹³ âyetinde bulunan "Âsîf" عاصف kelimesi "er-rih" الريح kelimesiyle ilgili bir sıfat olduğu halde "Yevmin" (يوم) kelimesinin kesre harekesini almıştır.

Şu halde Kur'ân-ı Kerim'de matuf ile mutuf'un aleyh arasına fasıla girebilmektedir. Bu ise arapçada yer alan yakına atıfta bulunulur kaidesinin kesin bir ifade niteliğini taşımadığı, uzağa da atıfta bulunabileceğini akla getirmektedir. Durum böyle olunca abdest ayetinin okunuşu ve atıf durumu hangi baza oturtulmalı sorusuna dönülebilir.

2- "Ercüleküm" Kelimesinin Okunuşu

Kıraat konusunda Ehl-i Sünnet ve İmâmiyye imamlarının kabul ettiği bir usul kâidesi bulunmaktadır. Buna göre bir ayette iki kıraat birbirine zıt düşerse, söz konusu ayet iki ayet hükmünde kabul edilmektedir¹⁴. Bu durumda kıraatin birini alıp diğerini terk etmekten ziyade ikisini birleştirerek birlikte müteale edilmesi yoluna gidilmektedir. Tabii ki burada uyulması gereken metod Hz. Peygamber'in yorum ve tatbikleri olmaktadır.

a) Üstünlü أَرْجُلُكُمْ Okunuş

Kıraat imamlarından İmam-ı Nafiî (ö. 70/689); İbn Âmir (ö. 118/736); İmam-ı Âsım'ın ravisi Hafs (ö. 180/796); Kisâî (ö. 189/805) ve İmam-ı Yakup (ö. 205/820) abdest âyetindeki "ercüleküm" أَرْجُلُكُمْ kelimesindeki "lâm" harfini üstünlü okumaktadırlar¹⁵. Bu durumda "ercüleküm" أَرْجُلُكُمْ kelimesi "Fağsîlû" فاغسلوا fiiline atıf edilmektedir. Ehl-i sünnet alimleri bu kıraate uyarak abdeste ayakları yıkamanın farz olduğuna hükmetmişlerdir. Hz. Peygamber'in sünnetinde bu okuyuş şekline göre abdest alınmakla birlikte Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivayet şöyledir.

İbn Ömer demiştir ki "bir gün" Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin Hz. Ali'nin yanında iken Kur'ân okuyordum. Hz. Ali'yi meşgul eden birkaç adam vardı. Bu arada abdest ayetinin bir kelimesini "ercüleküm" diye okuduk. Hz. Ali ile konuşanlardan biri kelimenin okunuşunu "ercüliküm" (olacak) dedi. Hz. Ali bunu

12 Beydâvî, a.g.e., I/466.

13 İbrâhîm 14/18.

14 Bkz. Uğur, a.g.e., s. 18; Şeyh Abdülaziz ed-Dihlevî, Tuhfetu'l-İsnâ Aşeriyye, Riyad 1404, s. 25.

15 Bkz. Kurtubî, VI/91-92; İbn Kesîr, I/491; Pâlevî, Abdülfettah, Zübdetü'l-İrfân, s. 50; Muhammed Sâlim Hüseyin el-Mühezzepe fî Kıraati'l-Aşr, I/180; Zencele, s. 221 vd.

duydu ve şunları söyledi: "Sizin dediğiniz gibi değil! Sonra da ayeti

يا ايها الذين آمنوا اذا قمتم الى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و ايديكم الى المرافق و ارجلكم الى الكعبين
وامسحوا

şeklinde okudu ve şöyle dedi. "Âyette takdim ve te'hîr bulunmaktadır"¹⁶.

Sahabeler arasında Kur'ân-ı Kerim'i ve sünneti en iyi bilenlerden biri de şüphesiz Hz. Ali'dir. Meşgul olduğu bir sırada değişik okunan bir kelimeyi farkederek düzeltmesi gerçekten dikkat çekmektedir. Bu durum Sünnî ve Şîî âlimler için önemli bir delili teşkil eder.

b) Esreli (ارجلكم) Okunuş

Kıraat imamlarından İbn Kesîr (ö. 120/737), Ebû Amr (ö. 134/770), İmam Hamza (ö. 156/722) ve Ebûbekr Şûbe (ö. 189/805) abdest ayetinde yer alan "ercüleküm" (ارجلكم) kelimesini "ercüliküm" (ارجلكم) şekliyle "Biruûsiküm" (بروسكُم) kelimesi üzerine atıfta bulunarak okumuşlardır¹⁷. Söz konusu kelime esreli okunduğu zaman abdest ayetinin manası değişerek ayakların yıkanması yerine mesh edileceği anlaşılmaktadır. Bu şekildeki okunuş İbn Abbas, Enes b. Mâlik ve Taberî'den gelen nakillere dayandırılmaktadır. Meselâ İbn Abbas'tan nakledildiğine göre şöyle denilmektedir. "Yüce Allah abdesti iki yıkama ve iki mesh üzerine farz kıldı. Görmüyormusun Yüce Allah, teyemmümü zikrederken (abdeste) yıkanan iki organın (yüz ile kolların) yıkanmasını meshe çevirdi. İki meshi de bıraktı"¹⁸. "İnsanlar abdest alırken ayakları meshten çekiniyorlar. Oysa ben, Allah'ın kitabında sadece (ayakları) mesh edilmesini buldum"¹⁹.

Enes b. Malik'te "Kur'ân meshle nâzil oldu. Sünnet ise yıkamayı getirdi"²⁰ demiştir. Yine nakledildiğine göre Musa b. Enes, Hz. Enes'e şöyle demişti: Ey Ebû Hamza! Haccac ahvaz da bir konuşma yaptı, abdesti anlattı ve "yüzlerinizi, elleriniz (le birlikte dirseklerinize kadar kollarınızı) yıkayınız. Başınızı mesh ediniz. İnsanın en fazla kirlenen ayaklarıdır. O halde ayaklarınızın altını, üstünü ve topuklarını yıkayın" dedi. Sen buna ne dersin? Bunun üzerine Hz. Enes, "Allah doğru söyledi Haccac ise yanlış... Yüce Allah başlarınızı ve ayaklarınızı mesh ediniz" buyurdu şeklinde cevap verdi²¹.

Tanınmış müfessirler arasında üçüncü hicrî asırda yaşayan Taberî (ö. 310/922) esre okunuşu üzerinde en fazla duran alimlerden biridir. Kurtubî'nin

16 Zencele, a.g.e., s. 221.

17 Bkz. Kurtubî, VI/91-92; Pâlevî, a.g.e., s. 50; Zencele, 221-222; Elmalılı, III/1584-1585.

18 Zencele, s. 223; Abdurrazzak b. Hemman, el-Musannef, Tahâre I/19.

19 Sünen İbn Mace, Kâhire I/156.

20 Taberî, Tefsir VI/128.

21 Taberî, Tefsir VI/128.

naklettğine göre, "İbn Arabî, Taberî, Râfîzi'ler dışında İslâm âlimleri abdest almada ayakların yıkanmasının farz olduğunu kabul etmektedirler²².

Yine Hz. Enes'in Hz. Peygamber'in ayakları mesh ettiği zaman onları ıslattığı, Kur'ân'ın meshi, sünnetin yıkamayı getirdi dediği rivayet edilmektedir²³.

Ayetin esre okunuşundan hareketle çıplak ayak üzerine mesh edileceği ileri sürüldüğü gibi, Hz. Peygamber'in sünnetine isnat edilerek çorap üzerine mesh yapılacağı belirtilmektedir. Konuyla ilgili Mugîre b. Şûbe'den "Hz. Peygamber abdest almış ve çorapları üzerine mesh etmiştir"²⁴ şeklinde bir rivayet gelmektedir. Bununla birlikte çorap üzerine mesh etme konusuna geniş yer verilen hadis kaynaklarında çorabın mesh hükmünde olması gerektiği anlaşılmaktadır²⁵.

Yukarıda görüldüğü gibi kıraat imamları arasında "ercüleküm" (ارجلكم) kelimesi "Bi ruûsiküm" بروسكُم kelimesine atıfta bulunarak "lam" esreli okunmuş, bu okuyuşa göre de abdeste iki yıkama ve iki mesh ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in mütevatir derecedeki sünneti, İslâm alimlerinin büyük çoğunluğunun tatbiki ayakları yıkama doğrultusunda olmuştur. Bununla birlikte abdeste ayakların mesh edilmesi ileri sürülürken genellikle akli delillere başvurulmuştur. Söz konusu delillerin önemli olanları şöyledir:

- Atıf en yakınına yapılır. Dolayısıyla "ercüleküm" kelimesi "biruûsiküm" kelimesi üzerine atıf edilmiştir.
- Hz. Peygamber ayaklarını farz olduğu için değil, sünnet olduğu için yıkamıştır.
- Ayaklara mesh farz olmasaydı mesh üzerine mesh etmek caiz olmazdı.
- Yüce Allah iki uzvun yıkanmasını ve iki uzvun mesh edilmesini farz kılmıştır. Bunun ayetteki ince nüktesi "Yıkayınız" fiilinden sonra gelen iki tümleçten ilki bir uzvu ikincisi iki uzvu (yani iki eli) gösteriyorsa, "Mesh ediniz" fiilinden sonra gelen iki tümleçten ilki bir uzvu, diğeri iki uzvu kapsamaktadır. Eğer "ercüleküm" "yıkayınız" üzerine atfedilirse Kur'ân-ı Kerim'deki ahenk bozulurdu²⁶ denilmektedir.

Dikkat edilirse yukarıya alınan görüş ve yorumlar hep akli bilgilere dayanmaktadır. Oysa abdest alırken ayakların mesh edileceğine dair İbn Mâce'de yer alan hadis hariç²⁷ güvenilir hadis kaynaklarında sağlam nakle

22 Kurtubî, Tefsir, VI/91; Taberî, VI/130-132.

23 Taberî, VI/128.

24 Şevkânî, Neylû'l-Evtâr- I/213.

25 Bkz. Buhârî, Vudû 48; İbn Hanbel, Müsned, IV/248, Ebû Dâvud, Tahâret 61.

26 Bkz. Uğur, a.g.e., s. 23-24; Ateş, Süleyman, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, II/478. Bunların bir kısmı Süleyman Bey'in yorumudur.

27 Bkz. İbn Mâce, Sünen, Kâhire, Ts. I/156.

rastlanmaz. Nitekim İbn Kesîr tefsirinde abdest ayetiyle ilgili hadisleri zikrettikten sonra "bunlar garip hadislerdir. Mesh'ten kast edilen ayakları hafifçe yıkamaktır"²⁸ demektedir. İbn Kesîr'in söz konusu hadislere gariptir demesinde hak payı bulunmaktadır. Çünkü ayakları mesh konusundaki rivayetlerin hemen hepsi ya sahâbî sözü (mekuf) veya tabîî sözü (maktu) olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ayakların yıkanması gerektiğini bildiren daha sağlam nakiller bulunmaktadır. Bunun için tekrar Kur'ân-ı Kerim'e dönerek abdestle ilgili nakilleri değerlendirelim.

3- Kur'ân-ı Kerim'de Abdest Alınmanın Şekli

Yukarıda da görüldüğü gibi abdest ayetinde yıkanması gereken azalar bellidir. Elleri birlikte kolların dirseklere kadar, yüz ve ayakların yıkanması, başın mesh edilmesidir. Fakat abdest ayetinin yapısında yer alan "ercüleküm" kelimesinin iki türlü okunuşu bulunmaktadır. Bu da İslâm alimleri arasında farklı uygulamalara sebep olmaktadır. Oysa kelimenin iki türlü okunuşu kıraat imam-ları tarafından sahih kabul edilmektedir. Bu durumda görünüş itibariyle iki uygulama kaçınılmaz olmaktadır. Bu iki uygulamanın ya ikisi de doğru, bunun neticesinde ayakların mesh edilmesi gerekir. Yahut birinin okunuşunun yanlış olabileceği akla gelmektedir. Şîâ ve Hârici alimleri istisna edilecek olursa, Ehl-i sünnet alimleri iki kıraatten de ayakların yıkanacağını anlayacağını ileri sürmektedirler. Hz. Peygamber'in sünneti de bu kanaati teyit etmektedir. Çünkü akli delillerin dışında mesh edileceğini gösteren makul delil yoktur.

Kur'ân-ı Kerim açısından meseleye baktığımızda ayakların yıkanması gerektiği daha kuvvetli olmaktadır. Zira Kur'ân-ı Kerim'in kendine has bir üslûbî ve metodu bulunmaktadır. Onun ifade özellikleri içinde arapça kıramer kaidelerine uyanlar olduğu gibi, abdest ayetinde olduğu gibi uymayanlar da bulunmaktadır.²⁹ Ancak ilâhî sözlerin kendine mahsus kaidelerin bulunduğu unutulmamalıdır. Çünkü Kur'ân bir kıramer kitabı değildir. Aslında arapça kıramer kaidelerinin tasnifi Kur'ân-ı Kerim'in nüzülünden sonra olduğu kabul edilir³⁰. Durum böyle iken, abdest konusunu arapça kıramer kaidesine dayandırarak bir kanaate varmak isabetli olamayacağı kanaatindeyim. Zira abdest azaları bellidir. Yüce Allah çok ince bir nükte ile yıkanacak organları ve mesh edilecek organı sınırlamaktadır.

Yüce Allah abdestin farzietini belirtirken önce iki organın yıkanmasını emretmiştir. Bunlar yüz ve ellerle birlikte dirseklere kadar kollarıdır. Yüz bellidir.

28 Bkz. İbn Kesîr, III/49. İst. 1985.

29 Bkz. s. 3-5.

30 Bkz. Uğur, a.g.e., s. 24.

Bu münasebetle yıkama hududu belirtilmemiştir. Ayette geçen "eller" ifadesiyle kollar da anlaşılacağından kolların yıkama sınırı zikredilmiştir. Geriye baş ve ayaklar kalmaktadır. Başın mesh edilmesini emreden Yüce Allah, belirli bir çerçeve çizmemiştir. Herhangi bir tarafı mesh etmekle bu emir yerine getirilmiş olacaktır. Yüce Allah ayak ifadesiyle kollarda olduğu gibi bir hudut çizmiştir. Şayet ayaklar yıkanmayıp mesh edilecek olsaydı ayak topuklarının zikredilmesine ihtiyaç olur muydu? Öte yandan abdest konusu gibi önemli bir konu mütevatir durumundaki hadisleri bir tarafa bırakarak hüküm verilebilir mi? İşte bu konuyu en iyi bilen Hz. Peygamber ve onun uygulamalarına bakarak bir neticeye gitmeye çalışalım.

B. SÜNNETTE ABDEST

Kur'ân-ı Kerim'i en iyi anlayan ve uygulayan Hz. Peygamber'dir³¹. Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber'in abdest alışığı büyük önem kazanmakta ve müslümanlar için bağlayıcı olmaktadır³². Zira Kur'ân ve sünnet birbirinin mütemmimi olmakta, birini diğerdinden ayırmak mümkün olmamaktadır. Bir konuda ayet ve Hz. Peygamber'in sünneti varken ikinci derecedeki nakil ve görüşler önem taşımamaktadır.

Hz. Peygamber'in sünnetini yansıtan hadis kitaplarından güvenilir kaynaklarda yer alan, özellikle abdeste ayakların hükmü ile ilgili nakiller incelendiğinde bunların ayakları yıkama üzerinde birleştiği görülür. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in ayakları mesh ettiğine dair rivayetler de bulunmaktadır. Fakat bu rivayetler hem azdır hem de abdestli bir kişinin serinlemek için tekrar abdest aldığı gösteren rivayetlerdir. Abdestle ilgili hadislerden önemli olanlarından bazılarında yer verecek olursak Kur'ân ve Sünnet'e abdest alınmasının durumu daha iyi anlaşılmış olacaktır.

- Abdullah b. Zeyd (R.A.)'dan rivayet edilmiştir: Kendisine "Bize Hz. Peygamber'in abdesti gibi abdest alırmısınız? denildiğinde; Hz. Abdullah bir kap su getirterek üç kere ellerini, üç kere yüzlerini, sonra dirseklere kadar kollarını iki defa yıkadı. Sonra ellerini ıslatarak önden arkaya doğru başını mesh etti. Sonra da topuklarına kadar ayaklarını yıkadı. Daha sonra "Hz. Peygamber'in abdesti işte böyle idi" diyerek³³, abdest almada ayakların yıkanacağını belirtmiştir. Bir defasında Hz. Peygamber bir topluluğun içinde bulunan bazı kişilerin

31 Bkz. Mâide 5/67; Haşr 59/7.

32 Bkz. Ahzap 33/36.

33 el-Cezerî, İbnü'l-Esîr Mubarek b. Muhammed, Camiü'l-Usûl Min Ahâdîsi'r-Rasûl-Beyrut 1980, VIII/78-80; H. 5141.

abdest aldığı, fakat bunların ayaklarını kuru bıraktığını görünce, "Vay şu ökçelerin ateşten haline" buyurarak peşinden "Abdesti eksiksiz alınız"³⁴ emrini vermiştir. Yine konuyla ilgili olarak Abdullah b. Sâlim Hz. Ayşe validemizden şu hadisi rivayet etmiştir. Vaad b. Ebû Vakkas'ın vefat ettiği gün Hz. Peygamber'in evine gittim. Benimle birlikte Abdurrahman b. Ebûbekr de vardı. Hz. Abdurrahman Hz. Ayşe'nin yanında abdest aldı. Bunu gören Hz. Ayşe;

"Ey Abdurrahman! Abdesti iyice al. Çünkü ben Hz. Peygamber'in "Vay ateşten ökçelerin haline!..." dediğini işittim demiştir"³⁵.

Abdullah b. Amr'dan rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber bir seferde bizden ayrıldı. Daha sonra bizim yanımıza geldiğinde ikinci namazı için hazırlık yapıyorduk. Abdest alıp ayaklarımıza mesh ettik. Bunun üzerine yüksek sesle iki veya üç defa "Vay topukların ateşten başına gelene"³⁶ diye yapılanın yanlış olduğunu ikaz etmiştir³⁷.

Osman b. Affan, Hz. Peygamber'in abdest alışı şu şekilde özetlemektedir:

Allah'ın Rasûlü bizden bir kap su istedi. Ellerine su döküp üçer defa yıkadı. Sonra sağ eline aldığı su ile ağızına ve burnuna su verdi. Sonra yüzünü üç defa yıkadı. Daha sonra kollarını dirseklerine kadar üç defa yıkadı. Ardından başına mesh etti. Daha sonra ayaklarını topuklarıyla beraber üçer defa yıkadı. Bunun ardından "Kim benim yaptığım gibi abdest alırsa abdesti tamam olmuş olur"³⁸ dedi.

Konuyla ilgili Hz. Osman'ın kölesi Humran, Hz. Osman'ın abdestini özetliyerek yukarıdaki nakil aynen tekrarlanmıştır³⁹. İbnü'l Esîr (ö. 606/1209) in eserinde görüldüğü gibi abdest konusuna geniş yer verilmiş, çıplak ayak üzerine yapılan meshin bir mesh değil, abdestli kişinin serinlemek için yaptığı veya ayaklara yapılan meshin suyun azlığından dolayı hafifçe yıkama olduğu anlaşılmaktadır⁴⁰. Nitekim Hz. Ali öğle namazını kıldıktan sonra, halka vaaz etmek için oturmuştu. İkinci vakti geldiğinde avucuna aldığı su ile yüzünü, kollarını, başını ve iki ayağını mesh etmişti. Sonra suyun fazlasını içmişti. Ardından "Bu benim yaptığım abdesti bozulmayan kişinin abdestidir"⁴¹ dediği nakledilmektedir.

34 Müslim, Tahâret, 26.

35 Müslim, Tahâret, 25.

36 Buhârî, Vudu 28.

37 Bkz. Buhârî, Vudu 28.

38 Buhârî, Vudu, 1.

39 İbnü'l-Esîr, a.g.e., VIII/76. H. 5140.

40 Bkz. İbnü'l-Esîr, VIII/139-143, H. 5276.

41 Bkz. İbn Kesîr, Tefsir II/22; Kâsımî, Tefsir, VI/1891.

Hadis kaynaklarında yer aldığına göre, Hz. Peygamber'in abdest alış şekli çok kuvvetli senetlerle gelmekte, bu durum zamanımıza kadar nesilden nesile devam ederek uygulanmaktadır. Hz. Peygamber müslümanlara öğretmek maksadıyla günde beş defa abdest almış ve ayaklarını yıkamıştır. Ender denilecek miktarda da hiç kuru yer kalmamak kaydıyla hafifçe mesh ettiği eserlerde yer almıştır⁴². Şia müfessirlerinden Taba Tabâî abdest ayetinin tefsirinde değişik görüşlere yer verdikten sonra fıkıh kitaplarına bakılmasını istemiştir⁴³. Konuyla ilgi araştırma yapan Prof. Dr. Mucteba Uğur'da Hz. Peygamber'e atfedilen ayaklara mesh etme rivayetini saz (uydurma) olarak değerlendirmektedir⁴⁴.

Hz. Peygamber doğru bir şekilde abdest alan Müslümanların geçmiş günahlarının bağışlanacağını müjdelemiş, buna karşılık ayaklarını yıkamayanları da cehennem azabıyla korkutmuştur. Müslümanlara müjde veren bir hadisi hatırlatmak gerekirse, Hz. Peygamber şöyle buyurur:

- Müslüman bir kimse abdest aldığı zaman yüzünü yıkadığında gözlerinin bakışıyla işlediği günahlar akıp gider. Ellerini yıkadığı vakit elleriyle kazanmış olduğu günahlar suyla gider. Ayakları yıkadığı zaman ayaklarıyla yaptığı hatalar suyla birlikte çıkıp gider. Sonunda kul abdestini günahlarından arınmış olarak tamamlar⁴⁵.

Şu halde Hz. Peygamber'in aldığı şekliyle alınan bir abdest, insanlık gereği yapılan hataların silinmesine vesile olacaktır. Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerim'de yer alan abdest ayetinin ihtiva ettiği ayakları yıkama farz olmamış olsaydı, Hz. Peygamber yıkanmayan topuklar için cehennemde yanacağını söyler miydi? Hem de birkaç defa tekrar ederek.

C. SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim'deki abdest ayetinin yapısında yer alan "ercüleküm" kelimesinin kıraat açısından okunuşuna bakarak ayakları mesh etmek mümkün değildir. Çünkü sözkonusu kelime esre de, üstün de okunsa ayakların yıkanacağı anlaşılmaktadır. Kur'ân'dan diğer bir delil Yüce Allah yıkanacak yerleri belirtirken dirsekleri ve topukları zikretmekle ayakları yıkamanın farz olduğunu ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber Kur'ân-ı tebliğ etmiş ve O'nu en iyi şekilde tatbik etmiştir. O'nun tatbiki de ayakların yıkanması doğrultusunda olmuştur. İlâhî dinlerin temelini temizlik oluştururken, İslâm'ın ilk emirleri arasında

42 Bkz. İbn Mace, Sünen, I/156.

43 Bkz. Muhammed Hüseyin et-Taba Tabâî, el-Mizân Fi Tefsiri'l-Kur'ân, 1970 V/218-223.

44 Uğur, a.g.e., s. 27.

45 Müslim, Taharet, Beyrut T.Y., I/148-149.

temizlik zikredilir ve Hz. Peygamber'de "Abdest imanın önemli bir bölümüdür"⁴⁶ buyururken daha zayıf bir rivayetle amel etmek sünnete uymamak anlamına gelebilmektedir. Oysa Yüce Allah Müslümanlara:

- "Kim Resûle itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse biz seni onların üzerine bekçi göndermedik"⁴⁷. "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah'ta sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayan ve esirgeyendir"⁴⁸. "Allah ve Peygamber'i bir şeye hükmettiği zaman inanan erkek ve kadına artık işlerinde başka yolu seçmek yaraşmaz..."⁴⁹ buyurmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDULBAKÎ, Muhammed Fuad, el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut ts.
- AHMED b. Hanbel (ö. 241/855), el-Müsned (I-VI) Thk. A.M. Şakir, Mısır 1949.
- ÂLUSÎ, Şihâbuddîn Mahmud, (ö. 1270/1854), Rûhu'l-Meânî..., (I-XXX), Beyrut ts.
- ATEŞ, Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri (I-X), İst. 1991.
- BİLMEN, Ömer Nasûhî, Hukûk-ı İslâmiyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu (I-VIII), İst. 1967.
- el-BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), el-Câmiu's-Sahîh, (I-VIII), İst. 1979.
- CASSAS, Ali er-Râzî, (ö. 370/980), Ahkâmu'l-Kur'ân, (I-V), thk. M. es-Sâdık, Mısır ts.
- el-CEZÂİRÎ, İbnü'l-Esîr, Câmiu'l-Usûl Min Ahâdîsi'r-Rasûl, Beyrut 1980.
- DEVELLİOĞLU, Ferid, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat, İst. 1970.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmâil, (ö. 774/1372), Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (I-VIII), İst. 1984.
- İBN MÂCE, Ebû Abdullah, (ö. 275/888), Sünen (I-IV), Kâhire 1952.
- İBN MANZÛR, Cemâluddîn Muhammed, (ö. 711/1311), Lisânü'l-Arap (I-XV), Beyrut 1955.
- KÂSİMÎ, Muhammed Cemâluddîn (ö. 1332/1913), Mehâsinu't-Te'vil (I-XVII), 1956.
- KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, (ö. 671/1273), el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'ân (I-XX), Mısır L967.

46 Bkz. Buhârî, Vudû, 1; Müslim, Taharet, 1.

47 Nisa 4/80.

48 Âl-i İmrân 3/31.

49 Ahzap 33/36.

- MİRAS, Kamil, Sahih'i Buhârî Muhtasarı Tecrid'i Sarih Tercemesi ve Şerhi (I-XII) Ankara L957-1972.
- MUHAYSİN, Muhammed Sâlim, el-Mühezzep fî Kırâat'l-Aşr (I-II), Mısır 1969.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac (ö. 261/878), Sa-Hîhu Müslim, (I-VIII), Beyrut ts.
- Rıda, Reşid, Muhammed (ö. 1253/1935), Tefsîru'l-Menâr, (I-XII), Mısır 1935.
- PÂLEVÎ, Hamid b. Hacc Abdulfettah, Zübdetü'l-İrfan fî Vucûhi'l-Kur'ân, 1904, y.y.
- TABAÎ - Muhammed Huseyin et-Taba, el-Mizân fî Tefsîru'l-Kur'ân, (I-V), y.y., 1970.
- TABERÎ, Muhammed b. Cerîr, (ö. 310/922), Câmiu'l-Beyân an-Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, (I-XXX), Mısır 1903.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsâ, Sünen (I-V) Mısır 1937.
- YAZIR, Muhammed Hamdi, Hak Dili Kur'ân Dili (I-IX), İst. 1960.
- ez-Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtaza (ö. 1205/1790), Tâcu'l-Arûs, (I-X), Beyrut 1988.
- ZENCELE, Abdurrahman b. Muhammed, Huccetü'l-Kıraat, Beyrut 1982.